

VÅLDSBROTTLIGHETEN -
ÖKANDE, MINSKANDE ELLER KONSTANT?
ETT DISKUSSIONSUNDERLAG

FoU-rapport 2007:1

© Copyright Malmö Högskola 2007

Omslag Jon Karlsson

ISBN 978-91-7104-207-1

ISSN 1650-2337

Holmbergs, Malmö 2007

**FRIDA ANDERSSON
CAROLINE MELLGREN
VÅLDSBROTTLIGHETEN –
ÖKANDE, MINSKANDE
ELLER KONSTANT?**

Ett diskussionsunderlag

Malmö högskola, 2007
Hälsa & Samhälle

Tidigare utkomna titlar i serien

FoU 2006:1 Brottutvecklingen i Skåne, en introduktion.

Publikationen finns även elektroniskt,
Se www.mah.se/muep

Samarbetsparter

I arbetet med föreliggande underlag har Lars Dolmén, vidareutbildningen vid Polishögskolan i Solna, samt Marie Torstensson Levander, professor vid Malmö Högskola, bidragit med värdefulla synpunkter och idéer samt stått för den slutgiltiga granskningen av rapporten. Lars Dolmén och Marie Torstensson Levander ingår i referensgruppen för projektet "Brott och åtgärder mot brott i Skåne".

INNEHÅLL

INLEDNING	11
Definitioner	11
Varför behöver vi känna till den faktiska omfattningen?	12
Rapportens disposition	12
VAD VET VI	13
... om officiell anmälningsstatistik?	13
... om den officiella statistikens tillförlitlighet?	13
... självrapporterad utsatthet för brott?	14
... om vad som påverkar anmälningsbenägenhet för våldsbrott?	15
... om mörkertalet för våldsbrott?	16
... ökad alkoholkonsumtion och våldsbrott?	17
Sammanfattning	18
POLISENS TRYGGHETSMÄTNINGAR – INDIKATOR FÖR DEN FAKTISKA BROTTsutvecklingen?	20
Idealfallet	20
Idag: Motsägelsefullt utgångsläge	21
Trygghetsmätningens representativitet	22
Sammanfattning	24
VAD TALAR FÖR RESPEKTIVE MOT EN FAKTISK ÖKNING?	25
MOT en faktisk ökning	25
FÖR en faktisk ökning	26
Sammanfattning	28

HUR KAN VI FÅ BÄTTRE KUNSKAP OM DEN FAKTISKA BROTTLIGHETEN?.....	29
Studera brottstyper och mönster.....	29
Studera sjukvårdsregister.....	30
Samhällsanalys.....	31
Studie av anmälningsbenägenheten för våldsbrott.....	31
Sammanfattning.....	32
AVSLUTANDE KOMMENTARER.....	33

INLEDNING

”Kan man lita på att brottsstatistiken ger en korrekt bild av den faktiska brottsligheten?” Denna fråga är mycket omdiskuterad och svaret är allt annat än enkelt. Det råder dock konsensus kring att tillförlitligheten varierar beroende på vilken brottstyp som studeras, samt att man måste använda sig av kompletterande källor för att få en mer korrekt bild av verkligheten. Vid bland annat Polismyndigheten i Skåne har sedan ett antal år tillbaka Trygghetsmätningen varit en sådan kompletterande källa.

Avseende våldsbrottslighetens utveckling i Skåne uppstod i början av året ett dilemma då den officiella statistiken visade en uppgång, medan resultaten från polisens årliga trygghetsmätning istället visade en konstant nivå av utsatthet för brott. Frågan blir då vilken källa man skall lita på (och i vilken utsträckning)? Med anledning av detta har föreliggande underlag arbetats fram.

Resonemanget som följer baseras på tidigare forskning och debatt inom området, och syftar till att ge en lägesbeskrivning av den kunskap som finns idag. Underlaget har tidigare under året diskuterats i olika forum inom polismyndigheten, och ska genom denna tryckta version kunna användas även vid polisens fortsatta interna diskussioner, samt som stöd vid kontakt med media.

Definitioner

- » *Gatuvåld*: Underlaget avser främst så kallat gatuvåld definierat som misshandel utomhus med gärningsmannen okänd för offret. Det finns dock gemensamma beröringspunkter med annan våldsbrottslighet (även andra brottskategoriers) problematik kring samma frågor varför diskussionen stundtals är mer allmänt hållen.

- » *Mörkertal:* Vid behandling av mörkertal åsyftas mörkertalet för brottsligheten totalt i ett område och inte mörkertalet för individer.
- » *Olika polisområden upplever olika problematik,* och rekommendationen är därför en fördjupad analys av plats- och brottstypsspecifik problematik.

Varför behöver vi känna till den faktiska omfattningen?

Om vi inte känner till våldets verkliga omfattning, utan istället enbart baserar vår kunskap på antingen registrerad brottslighet eller indikationer från trygghetsmätningen, riskerar vi framförallt att (1) våldsproblemet underskattas, vilket kan leda till att (2) resursbehovet kraftigt underskattas (Wikström, 1992).

Rapportens disposition

Rapporten inleds med en kortfattad genomgång av vad vi vet om den officiella anmälningsstatistikens tillförlitlighet, om självrapporteringsstudiers tillförlitlighet samt vad vi vet om mörkertalet och anmälningsbenägenhet specifikt för våldsbrott. Utöver detta diskuteras inledningsvis sambandet mellan våldsbrott och ett av huvudargumenten för en faktisk våldsökning, nämligen alkoholkonsumtion.

Därefter följer ett resonemang baserat på den aktuella frågeställningen inom polismyndigheten i Skåne, nämligen hur polisens trygghetsmätning kan fungera som indikator för den faktiska våldsbrottsutvecklingen.

Sedan summeras och diskuteras de argument som talar för respektive mot en faktisk ökning av våldsbrottsligheten. Rapporten avslutas med rekommendationer om hur myndigheten kan få bättre kunskap om den faktiska våldsbrottsutvecklingen länet.

VAD VET VI...

... om officiell anmälningsstatistik?

Tillförlitligheten i den officiella brottsstatistiken påverkas av en rad olika faktorer. Estrada (1998) skriver:

”Avgörande för användandet av kriminalstatistiken, vad gäller tolkningar av brottsutvecklingen, är i vilken mån man har kontroll över de faktorer som *förutom brottsbeteendet* påverkar utfallet i statistiken”

Från det att ett brott begås tills det hamnar i den officiella statistiken som ett registrerat brott genomgås två huvudsakliga selektionsprocesser:

- » *Selektion genom upptäckt*: Upptäcktsrisken varierar efter brottstyp och påverkas även av polisens prioriteringar.
- » *Selektion genom anmälan*: Anmälningsbenägenheten är främst beroende av brottstyp, försäkringstäckning, brottets grovhet och den sociala relationen mellan gärningsman och offer. (Persson, 1980)

... om den officiella statistikens tillförlitlighet?

Roxell och Tiby (2006) diskuterar de tre främsta förhållanden som påverkar den officiella brottsstatistikens tillförlitlighet (dessa har betydelse främst vid internationella jämförelser), dessa är statistiska förhållanden, rättsliga förhållanden och faktiska förhållanden.

Statistiska förhållanden:

- » Rapporteringstidpunkt. Sverige använder anmälnings-tillfället som rapporteringstidpunkt, flera länder har senare datum vilket ger säkrare rubricering.

- » Extensiv antalsräkning. Detta får till följd att antalet brott som redovisas i statistiken blir fler jämfört med andra länder.

Rapporterings tidpunkt och extensiv antalsräkning blir aktuellt först vid internationella komparationer. För nationella diskussioner spelar dessa förhållanden mindre roll, men en grundförutsättning är att samma metodologi ligger till grund vid jämförelser.

- » Tidsmässig förskjutning ("Lag") – Brottet anmäls ett annat år än det år då brottet verkligen begicks, vanligt vid t ex våldtäkt och när flera brott anmäls vid ett tillfälle.
- » Ändringar i statistikrutiner, t ex vid uppdatering av brottskoderna.

Rättsliga förhållanden:

- » Legaldefinitionens betydelse (definitionen av våld – grovt/lindrigt etc).

Faktiska förhållanden:

- » Anmälningens benägenhet. I allmänhet jämförelsevis hög i Sverige.
- » Legalitetsprincipen polis och åklagare måste i princip registrera alla brott som kommer till deras kännedom (vid nationella jämförelser notera opportunitetsprincipen alternativt "plea bargaining").
- » Förstärkt straffrättsligt skydd leder till fler anmälningar, utan att den faktiska brottsligheten behöver ha förändrats i motsvarande grad.

Roxells och Tibys (2006) slutsats blir att kriminalstatistiken är en konstruktion vars utfall är mycket känsligt beroende på vilka konstruktionsregler/konstruktionsprinciper som tillämpas.

En värdering av den officiella statistikens giltighet bör utöver formella lagändringar och statistiska regler innehålla en diskussion kring informella regler, praxis och ändrade direktiv.

... självrapporterad utsatthet för brott?

- » Många forskare reserverar sig för att jämföra trygghetsmätningar med den anmälda brottsligheten (se t ex Torstensson, Wikström och Dolmén). Undersökningar av polisanmält våld och offerundersökningar beskriver olika bra olika delar av verkligheten.

- » Saknar information om gärningsmännen. Utifrån offerundersökningar kan man alltså inte få indikationer på om antalet gärningsmän har ökat.
- » Undersökningar av polisanmält våld beskriver bättre det våld som sker mot – och inom grupper av – missbrukare och kriminellt aktiva personer.
- » Offerundersökningar beskriver bättre det lindrigare våldet.
- » Endast de med fast bostadsadress kommer med i urvalet.
- » Resultatet påverkas av hur väl respondenten minns, både vad gäller antal brott, brottets tidpunkt samt brottets grovhet. Respondenten bestämmer i vissa undersökningar själv vad som är ett våldsbrott, dvs. definierar detta subjektivt.
- » Utsattheten för brott är inte jämnt fördelad i befolkningen, det vill säga inte slumpmässig. Forskning visar att t ex gatuvåld är starkt koncentrerat till en mindre grupp av befolkningen. Att intervjua ett tvärsnitt kan således inte ge en korrekt bild av utsattheten.

... om vad som påverkar anmälningsbenägenhet för våldsbrott?

- » Att anmäla ett brott är i många avseenden en rationell handling.
- » Grova brott anmäls oftare än lindriga.
- » Brott mellan obekanta anmäls oftare än mellan bekanta.
- » Brott som sker på allmän plats anmäls oftare än på privat plats.
- » Våldsbrott där skadorna täcks av försäkringar anmäls oftare.
- » Finns indikationer på att man är mindre benägen att anmäla upprepad utsatthet.
- » Resultat från en australisk studie av anmälningsbenägenhet för våldsbrott (Tanton & Jones 2003) visar att män mellan 15 och 24 år har lägre anmälningsbenägenhet än kvinnor. Yngre kvinnor (15-24 år) är mindre anmälningsbenägna än äldre kvinnor (35 år och äldre).

... Man fann inga övriga demografiska skillnader.
Refererad forskning har dock funnit vissa

skillnader mellan gruppen arbetslösa och förvärvsarbetande (se sid 9 i Tanton & Jones 2003).

- » Medial uppmärksamhet och den allmänna synen på våldsbrott: ”... den enda gång förändringar i kriminalstatistiken kan sägas uttrycka verkliga förändringar av våldsbrottslighetens utveckling och struktur är när denna faktor inte påverkar anmälningsbenägenheten”. (Estrada, 2001) Ofta är det rättsväsendets misslyckanden och tillkortakommanden som uppmärksammas i medierna (Madeleine Blix, utredare Brå).¹
- » Attitydförändringar: benägenheten kan öka genom uppmärksamhet (se ovan) men även minska genom att allvarlighetsgraden neutraliseras (Brå 2000:6).
- » För vissa arbetsgrupper ses våld som en naturlig del av arbetet och anmäls därför inte. (SCB, 2004)
- » Rädsla för hot och repressalier från gärningsmannen (BRÅ 2000:6).
- » Förtroendet för rättsväsendet: ett skäl att inte anmäla kan vara att man tvivlar på polisens förmåga att gripa gärningsmannen (BRÅ 2000:6).

... om mörkertalet för våldsbrott?

- » Mörkertalet för misshandelsbrott är stort, uppskattningsvis anmäls mellan 10 och 25 procent. Jämförelse mellan SCB:s offerundersökningar och officiell brottsstatistik indikerar att den faktiska brottsnivån kan vara tio gånger högre än den registrerade (Kühlhorn, 2004). Självrapporterad brottslighet bland niondeklassare indikerar liknande siffror (BRÅ 2003:5).
- » Olika misshandelsbrott har olika mörkertal.
- » Mörkertalet för unga gärningsmän är större för flickor än för pojkar (Kühlhorn, 2004).

¹ Vill du läsa mer om medier och brott, se ”En studie i medier och brott” av Ester Pollack, Helgi Gunnlaugsson och Rannveig Órísadóttir (2003) ”Mass Media and Fear of Crime in Reykjavik: Changes in Perceived Safety During 2001”, *Nordisk tidskrift för kriminalvetenskap*, nr 4:2003

- » Offerundersökningar har visat att mörkertalets storlek är jämförbart mellan olika regioner samt att det inte utgör ett problem vid tidsanalyser (Brå 2004:3). *MEN* särskilda regionala och tidsbundna förhållanden (t ex med hänsyn taget till olika befolkningsgruppers anmälningsbenägenhet) kan påverka mörkertalets storlek och resultera i missvisande jämförelser.

... ökad alkoholkonsumtion och våldsbrott?

Alkohol anges ofta som en huvudorsak till ett ökat våldsanvändande.¹ Nedan presenteras kort det aktuella forskningsläget.

- » Omkring 70 procent av alla gärningsmän och ungefär 40 procent av alla offer för polisanmält våld är alkoholpåverkade (Wikström, 1992) Det saknas dock uppdaterade siffror och andelen kan vara ännu större idag. I British Crime Survey 2000 uppgav 40 % av offren att gärningsmannen var berusad. Samma studie visade att en majoritet (61 %) av det alkoholrelaterade våldet inte kom till polisens kännedom.
- » En alkoholkonsumtionsökning på 1 liter ren alkohol per år och invånare skulle enligt Norström (1997) innebära en ökning av den polisanmälda misshandelsbrottsligheten med 7 procent (Kühlhorn, 2004).
- » Den totala alkoholkonsumtionen har ökat och konsumtionsmönstret har förändrats. Vi dricker till exempel allt mer på restauranger och pubar. Alkoholkonsumtionen i Sverige har ökat med nästan 30 procent sedan 1995, vilket motsvarar en ökning med cirka 3 liter per person sedan 1995. (Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning) Antalet anmälda misshandelsbrott, inklusive grov, har ökat med 26 procent i landet totalt mellan 1995 och 2005 respektive med 31 procent i Skåne under samma period.

¹ För den som vill läsa mer om alkoholsituationen i Malmö/Skåne hänvisas till rapporten *Underlag för brottsförebyggande insatser mot misshandel utomhus* (Polismyndigheten i Skåne, Marika Stenfeldt).

- » Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning uppskattar dock att den totala konsumtionen 2006 minskat med 5 procent jämfört med 2005.
- » Mellan 1994 och 2003 ökade alkoholkonsumtionen lika mycket bland kvinnor som bland män. Även andelen storkonsumenter (8 liter ren (100 %) alkohol eller mer per år) ökade från 22 till 31 procent bland männen och från 6 till 10 procent bland kvinnorna.
- » Mest konsumerar åldersgruppen 21–22 år där genomsnittskonsumtionen bland män uppgår till ca 8,9 liter och bland kvinnor till 4,2 liter ren (100 %) alkohol per år.
- » Cirka 90 procent av 22–24-åringarna dricker alkohol tämligen regelbundet och 80 procent av 16–18-åringarna.
- » Alkoholkonsumtionen ökar med stigande ålder från 16 till 22 år, för att sedan plana ut. Detta liknar utvecklingen av andelen ungdomar som använt narkotika de senaste 12 månaderna, vilken dock sjunker efter 21 års ålder (Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning)

Risken för aggression ökar med alkoholintag, *MEN*..

- » Det finns inget direkt orsakssamband mellan alkohol och våldsutövning.
- » Våld i samband med alkohol beror även på situationella, kulturella, biokemiska och psykologiska faktorer (Social Issues Research Center). Nöjesställen och Centrum kan vara en miljö med förhöjda situationella riskfaktorer (möten och friktioner) och där kopplingen mellan alkohol och våld är tydligare.
- » De flesta som dricker alkohol använder *INTE* våld.

Sammanfattning

I detta avsnitt har det konstaterats att den officiella anmälningsstatistiken bör tolkas med viss försiktighet och att användaren i möjligaste mån bör försöka kontrollera de faktorer som påverkar statistiken. Kompletterande källor såsom självrapporterad utsatthet för brott bör användas, även om det kan vara svårt att jämföra de båda källornas resultat.

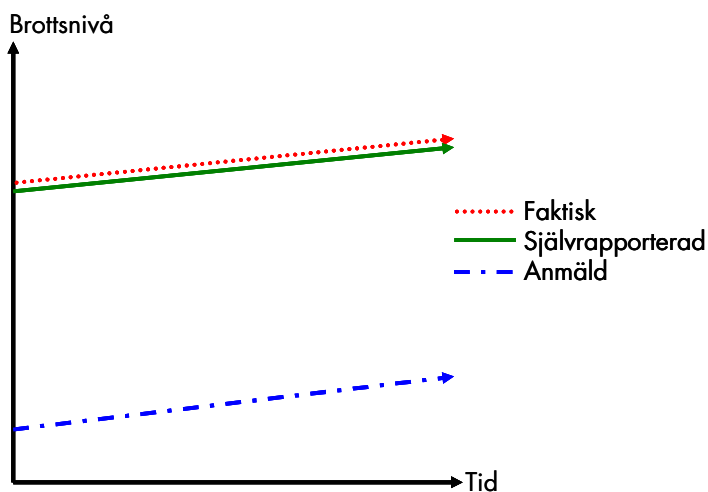
Om man drar resonemanget till sin spets kan problematiken kring anmälningsbenägenheten belysas med ett extremt exempel, nämligen: störst sannolikhet att ett brott anmäls är om misshandeln sker utomhus, om offret är nyktert, 25 år eller äldre och om misshandeln resulterar i tandskador. I övrigt är mörkertalet för misshandelsbrott mycket stort och ökad alkoholkonsumtion ses som en av de främsta orsakerna till en faktisk ökning.

POLISENS TRYGGHETSMÄTNINGAR – INDIKATOR FÖR DEN FAKTISKA BROTTSUTVECKLINGEN?

Utifrån det vi vet om den officiella brottsstatistikens felkällor blir den första slutsatsen att man måste använda sig av kompletterande informationskällor för att kunna uttala sig om den faktiska brottsligheten. Följande avsnitt innehåller ett resonemang kring det bidrag som den självrapporterade utsattheten för brott (genom polisens trygghetsmätningar) kan ge.

Idealfallet

Idealfallet vore att den självrapporterade utsattheten för brott och den anmälda våldsbrottsligheten följde samma utveckling, det vill säga ökade eller minskade i samma takt. Då kunde vi studera den verkliga brottsligheten genom att titta på en indikator, i det här fallet självrapporterad utsatthet. Tillsammans med kunskap om hur stor andel som anmäler skulle man alltså därigenom kunna estimerar den faktiska våldsbrottsligheten (den prickade linjen i diagrammet nedan).

Figur 1 Idealfallet vid estimering av faktisk brottslighet utifrån självrapporterad brottslighet.

Ett sådant antagande förutsätter dock:

- » Att trygghetsmätningen är representativ för alla brottsutsatta.
- » Att den anmälda brottsligheten är representativ för alla brottsutsatta, det vill säga att det inte finns några skillnader i benägenhet att anmäla brott bland olika befolkningsgrupper.
- » Att vi vet hur stor andel som anmäls.
- » Att vi vet att anmälningsbenägenheten är oförändrad över tid, det vill säga att vi kan kontrollera för alla yttre påverkansfaktorer som t ex medial uppmärksamhet.

Idag: Motsägelsefullt utgångsläge

Utifrån tanken att den självrapporterade utsattheten för brott som framkommer ur trygghetsmätningen ska bidra till kunskap om den faktiska brottsligheten och fungera som indikator står vi idag inför en motsägelsefull situation. Samtidigt som den polisanmälda brottsligheten ökar över tid så rapporterar befolkningen en mer eller mindre stabil nivå av utsatthet för brott. Som Figur 2 visar så har vi härmed ett läge där den faktiska brottsligheten blir svår att

estimera utifrån självrapporterad utsatthet som indikator eftersom den inte får stöd från fler källor som indikerar samma riktning på utvecklingen. Vilken källa ska man lite på och hur ser den faktiska brottsutvecklingen ut?

Trygghetsmätningens representativitet

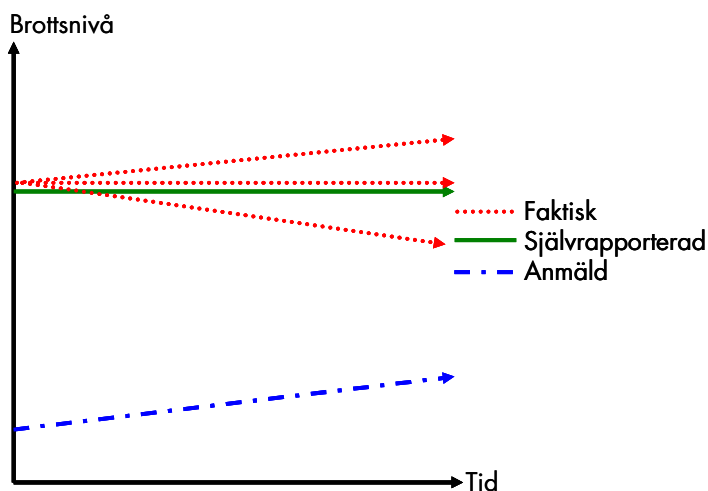
Trygghetsmätningen är som en del av polisens uppdrag att öka tryggheten och minska brottsligheten ett bra sätt att få indikationer om läget i befolkningen, både vad gäller allmän trygghet och, mer specifikt, utsatthet för brott. Trygghetsmätningen kan anses ge en bra bild av den vanliga medborgarens risk att utsättas för gatuvåld (Wikström, 1992, Persson, 1980). Slutsatser utifrån dess resultat bör dock göras med viss försiktighet.

Överväg följande möjliga scenarios:

- » Utsattheten för brott i trygghetsmätningen är underrapporterad (linjen är plan men egentligen pekar den uppåt). Detta skulle innebära att den faktiska brottsligheten ökar. Polisens trygghetsmätning kan inte användas som indikator.
- » Utsattheten för brott i trygghetsmätningen är överrapporterad (linjen är plan men pekar egentligen neråt) och polisens trygghetsmätning kan inte användas som indikator.
- » Den faktiska utvecklingen ser olika ut för olika befolkningsgrupper. Antag att utsattheten ökar bland befolkningsgrupp A. Detta resulterar i att fler som ingår i grupp A anmäler brott men fler ur grupp A ingår inte i urvalet för trygghetsmätningen. Trygghetsmätningen kan därmed inte fånga upp den faktiska brottsutvecklingen.
- » Med antagandet att trygghetsmätningens urval (2006) är representativt för populationen, i det här fallet Malmö kommuns befolkning, kan man utifrån andelen som uppgett att de utsatts för våldsbrott beräkna ett konfidensintervall för populationsproportionen som visar vilka olika utvecklingsmönster som ryms inom ramen för konfidensintervallets gränser. En sådan beräkning skulle

ungefärligt visa att andelen utsatta för våldsbrott¹ i den totala befolkningen i Malmö kommun kan variera mellan 2,7 procent och 4,3 procent². Den konstanta nivå som uppmätts i trygghetsmätningen kan alltså ha varierat på detta sätt.

- » Antalet respondenter i trygghetsmätningen är lika till antalet från varje stadsdel och det totala bortfallet uppgår till 31 procent. Eventuella skillnader i brottsutsatthet beroende på stadsdelstillhörighet speglas inte i urvalet. Vi vet heller ingenting om "bortfallets" brottsutsatthet. Externt bortfall är ett generellt problem vid självrapporteringsstudier. Frågan man bör ställa sig är om det fenomen man är intresserad av att studera samvarierar med benägenheten att inte besvara enkäten, vilket innebär ett systematiskt bortfall (Dolmén & Lindström, 1991). Resultatens giltighet kan ifrågasättas när bortfallet närmar sig 20 procent (Persson, 1980).

Figur 2 *Problem vid estimering av faktisk brottslighet vid motsägelsefulla siffror.*

¹ Definierat som frågan: "Har Du under de senaste 12 månaderna varit utsatt för fysiskt våld som gett smärta?"

² 95 procent konfidensintervall beräknat på att 3,5 procent uppgett att de utsatts för våldsbrott.

Sammanfattning

En rimlig slutsats är att polisens trygghetsmätning inte ENSAM kan användas som indikator för den faktiska våldsbrottsutvecklingen då den omges av för stor osäkerhet. Mätningen kan ingå som en av många faktorer vid diskussioner och estimeringar men bör inte fungera som ensamt riktmärke. I de avsnitt som följer diskuteras hur vi kan få bättre underlag för en skattning av den faktiska våldsbrottsutvecklingen.

VAD TALAR FÖR RESPEKTIVE MOT EN FAKTISK ÖKNING?

Utan en särskild analys av våldsbrottssituationen i Skåne är det svårt att göra några uttalanden om vad de motsägelsefulla siffrorna (officiella statistiken kontra trygghetsmätningen) beror på. Nedan listas argument *för* respektive *mot* en faktisk ökning av våldsbrottligheten utifrån vad forskningen hittills visat.

MOT en faktisk ökning

- » Ökad anmälningsbenägenhet och ökad medvetenhet.
- » Minskad tolerans mot integritetskränkningar och förskjutningar i den subjektiva uppfattningen om vad som är våld.
- » Trygghetsmätningens siffror visar en konstant nivå av utsatthet. *MEN* samtidigt reserverar många forskare sig mot att jämföra trygghetsmätningar med anmäld brottlighet (se ovan).
- » Ökad medial uppmärksamhet som i sin tur enbart ökar anmälningsbenägenheten.
- » Krav på vissa yrkeskategorier att anmäla. Man bör dock väga in att detta inte nödvändigtvis betyder att alla brott/misstankar om brott anmäls. Det gäller heller inte bland alla yrkeskategorier, exempelvis är det rimligt att tro att våldsbrott inom kriminalvården inte anmäls i samma utsträckning som de förekommer. Detta påverkar dock inte direkt gatuvåldet.
- » Finns en uppfattning bland vissa forskare att statsmakterna medvetet belyser en alarmerande ökning av våldsbrotten

för att därigenom rättfärdiga hårdare tag mot brottslingarna.

- » Ökad rättssäkerhet skulle bidra markant till ökad anmälningsbenägenhet. Resultat från Nationella Trygghetsundersökningen 2006 (Brå 2007:9) visar bland annat att:

- ... Skillnaderna är små mellan olika samhällsgruppers förtroende för rättsväsendet. Största skillnaden hänger ihop med utbildningsnivå där högutbildade har större förtroende.

- ... Uppfattning om brottsutveckling är också kopplad till det förtroende de har för rättsväsendet. De som tror att brottsligheten minskar – eller är oförändrad, har ett högre förtroende för rättsväsendet och tvärtom.

- ... Förtroendet för rättsväsendet som helhet och för polisen är högt.

- ... Många saknar uppfattning om vilket förtroende de har för åklagar- och domstolsväsendet och kriminalvården.

- ... Förtroendet är relativt lågt för kriminalvården och för hur brottsoffer behandlas.

MEN, olika källor indikerar olika utveckling för förtroendet för rättsväsendet. En undersökning gjord av SKI, Svenskt Kvalitetsindex, som mäter kundnöjdhet bland brottsoffer visar att nöjdheten ligger på betyget 50, av maximalt 100. Nöjdheten varierar dock starkt regionalt. I relation till andra myndigheter (ex skola, sjukvård) är nöjdheten med just polisen rekordlåg.

FÖR en faktisk ökning

- » Ökad alkoholkonsumtion.
- » Kvinnors alkoholkonsumtion ökar liksom brottsdeltagandet.

En rimlig hypotes är att förändrad alkoholkonsumtion leder till förändringar i *BÅDE* anmälningsbenägenheten *OCH* brottsnivån. Alltså, att alkoholbruk samtidigt som det leder till ökad våldsanvändning även leder till minskad anmälningsbenägenhet genom ex glömska, minskat intresse för anmälan, skam etc.

- » Gärningsmännen blir yngre (Andersson & Mellgren, 2006), ungdomarna kommer inte med i trygghetsmätningen.
- » Trygghetundersökningens urval är inte representativt *OM* vi antar att de brottsutsatta inte är jämt fördelade i befolkningen. Vad gäller gatuvåld är exempelvis unga män överrepresenterade men inte i urvalet för trygghetsmätningen.

MEN man bör även ställa sig frågan om man kan anta samma bortfall i självrapporteringsdeltagande som i anmälningsförfarande, det vill säga om de som inte svarar på enkäten är desamma som inte anmäler brott. Bortfallet bland missbrukare är exempelvis i princip 100 procent i trygghetsundersökningen.

- » De som utsätts för brott begår ofta brott själva. Kan därmed vara underrepresenterade i urvalet.
- » Ökning i hela landet trots skild befolkningssammansättning.
- » Förändringar i rutinaktiviteter. Ökad faktisk våldsbrottslighet i Sverige kan hänga samman med förändringar i människors rutinaktiviteter. Ju fler människor som rör sig utomhus över dygnet desto fler tillfällen att stöta ihop med/konfronteras med andra (människor) och hamna i situationer som leder till våldsbrott.
- » Minskad social kontroll av framförallt unga människor. Kvinnor har större frihet idag och mindre ansvar för familjen. Unga män är i stor utsträckning befriade från försörjningsansvar och har större utrymme för fritidsaktiviteter, även senare introduktion i arbetslivet (Sarnecki, 2003).
- » Ökad förekomst av riskfaktorer. Ett samhälle med alltfler tydliga riskfaktorer torde vara mer brottsdrabbat (exempelvis ökad segregering, arbetslöshet, fattigdom). *MEN* vi måste samtidigt vara beredda på att samband på individnivå inte nödvändigtvis är desamma på samhällsnivå. Det är sannolikt så att även idag begås ofta brott av marginaliserade grupper, men det behöver inte innebära att när fattigdomen och segregeringen ökar (som

leder till större slitningar mellan grupper) så begår fler brott (Sarnecki, 2003).

Sammanfattning

Det främsta argumentet som lyfts fram och som talar *mot* en faktisk ökning av våldsbrottsligheten är ökad anmälningsbenägenhet, både när det gäller gatuvåld och andra våldskategorier. De faktorer som huvudsakligen menas tala *för* en faktisk ökning är den i Sverige ökande alkoholkonsumtionen, både bland kvinnor och bland män, samt förändringar i den allmänna samhällsstrukturen.

HUR KAN VI FÅ BÄTTRE KUNSKAP OM DEN FAKTISKA BROTTLIGHETEN?

Det finns tre huvudsakliga källor för att med större säkerhet kunna uttala sig om brottsutvecklingen: Officiell statistik, nationella trygghetsmätningar samt självrapporterad brottslighet. Det är möjligt att göra en bättre uppskattning av hur den faktiska brottsligheten ser ut. Det vi vet idag baseras på ibland mindre aktuella uppgifter och det är därför av stor vikt att kunskapen uppdateras så att vi inte vilseleds att dra fel slutsatser baserat på fel underlag. Det är även viktigt att ha lokala och regionala data för att på bästa sätt belysa våldsbrottsligheten i sitt rätta sammanhang. Nedan presenteras ett antal förslag på fördjupade analyser som kan bidra till bättre estimering av våldsbrottsnivån och utvecklingen för våldsbrott i Malmö/Skåne. Gemensamt för samtliga är vikten av att kombinera källor.

Studera brottstyper och mönster

- » För att få ett bättre underlag för bedömningar bör de grova misshandelsbrotten särredovisas från de mindre grova. Ändras antalet grova våldsbrott kan det tala för att också det faktiska våldet förändrats, såvida inte regionala händelser påverkat förändringen över tid. Ändras däremot främst den mindre allvarliga brottsligheten, medan den grova våldsbrottsnivån förblir konstant, är antagandet att det främst är anmälningsbenägenheten som förändrats. En förutsättning för dessa antaganden är dock att bedömningen av vad som avses med grovt våld varit

oförändrad (se legaldefinitionens betydelse). Det kan inte helt uteslutas att det inom polisen skett en glidande förändring av definitionerna. Ändringar av anmälningsbenägenheten har större betydelse för polisanmälda brott än för offerundersökningar men kan påverka båda indikatorerna.

- » Studera den upprepade utsatthetens utveckling. Om vi antar att man är mindre benägen att anmäla andra gången man utsätts för brott kan vi även anta att det finns en stor mörkertalsgrupp bland upprepat utsatta. Enligt Brå (Brå 2001:3) upplever den som anmält ett brott ungefär 10 procents förhöjd risk att utsättas igen, den som anmält två brott 30 procents förhöjd risk. Då är det rimligt att anta att ett stort antal upprepat utsatta brottsoffer (som står för en stor del av den totala brottsligheten) inte anmäler fler än ett brott.
- » Tidsanalys av brotten. Sammanfaller de tidsmässigt med någon speciell händelse eller mönster i befolkningens vanor?
- » Studera uppklaringsprocenten som en bidragande faktor till ökad rättssäkerhet och därmed ökad anmälningsbenägenhet.
- » Studera ungdomsbrottslighetens utveckling. Estrada (2001) drar slutsatsen att uppmärksamheten kring, och reaktionen mot, ungdomsvåld genomgått en förändring sedan mitten av 1980-talet.
- » Studera psykisk sjukdom och våldsbrott. Psykiatrireformen genomfördes 1995. Huvudtanken var att vården av psykiskt sjuka i allt större utsträckning skulle ske ute i samhälle vilket har bidragit till att fler skrivs ut snabbare.

Studera sjukvårdsregister

- » Sedan 1960-talet finns patientregister med bland annat uppgifter om hur många som sökt vård för skador som resultat av misshandel. Estrada (2001b) menar att eftersom det inte dör fler människor till följd av våld och eftersom det inte heller vårdas fler människor på sjukhus till följd av våld så är den ökade anmälda våldsbrottsligheten inte reell.

Sarnecki (2001) visar vidare att antalet 10-25-åringar som sökt vård är konstant sedan 1973 och drar slutsatsen att våldsutövning inte ökar i denna grupp.

- » Kritiker menar att sjukvårdsdata är felanalyserad och kan analyseras på annorlunda sätt med annorlunda resultat.
- » Ett citat som talar mot Estrada utgår från antagandet att vi har en bättre sjukvård idag: "Lasermannen sköt elva personer, varav en dog. På 30-talet skulle åtta eller nio ha avlidit, på 70-talet ungefär fem och idag förmodligen ingen." (Jovan Rais, rättspatolog).

Samhällsanalys

- » Kompletterande data – t ex om ordningsstörning och alkoholkonsumtion. Registrera alkoholpåverkan i samband med att anmälan registreras (RAR).
- » Analys av förändringar i samhällsstrukturen/tillfällesstrukturen, t ex ett ökat nöjesliv.
- » Regional, nationell och internationell utveckling (se rubriken "internationella jämförelser" nedan) för indikationer.
- » Riktade offerundersökningar för vissa befolkningssegment som inte ingår i normalbefolkningen. Speciellt inriktade på exempelvis hemlösa, invandrare, äldre.
- » Studera brottslighetens orsaker – t ex segregationseffekter och social desorganisation tillsammans med interagerande mekanismer, såsom förändringar i rutinaktiviteter.

Summerat, kan vi genom en samhällsanalys söka svaret på frågan *varför?*

Studie av anmälningsbenägenheten för våldsbrott

Specialstudie av befolkningens benägenhet att anmäla våldsbrott med anmälningsnivå som beroende variabel där faktorer rörande brottet (ex skadans allvarlighet, plats, relation) samt respondentens bakgrund (ex kön, ålder, inkomst) vägs in. På så sätt kan en uppdaterad förklaringsmodell tas fram för allmänhetens anmälningsbenägenhet för just våldsbrott i Malmö/Skåne. En sådan studie vore av vikt inte enbart för en intern diskussion om faktisk ökning kontra anmälningsbenägenhet utan även som en värdefull uppdatering av kunskapen inom området. Vi vet idag lite

om vilka faktiska förhållanden som råder kring anmälningsbenägenhetens demografiska, geografiska och sociala dimension.

Sammanfattning

För att skaffa sig en mer korrekt uppfattning om den verkliga våldsbrottslighetens omfattning bör en analys framförallt innefatta (1) en särredovisning av brottskategorier, (2) en samhällsanalys med (3) en kombination av källor, (4) ytterligare analys av brottslighetens orsaker och en närmare granskning av de två huvudargumenten (5) anmälningsbenägenhet och (6) alkoholkonsumtion.

AVSLUTANDE KOMMENTARER

Enligt Köhllhorn (2004) är ökningen av misshandel utomhus mellan personer som inte är bekanta med varandra troligen en faktisk ökning. Anledningen är sannolikt en ökad alkoholkonsumtion. Dessa brott sammanfaller även tidsmässigt med alkoholkonsumtion, det vill säga med en brottskoncentration kvälls- och nattetid under helger på ett begränsat antal platser.

Forskning om personer inblandade i våldsbrott visar att en majoritet av förövarna och nära hälften av offren är alkoholpåverkade vid brottstillfället. En ny studie visar dessutom att de personer med alkohol (16 procent)- eller narkotikarelaterade (cirka 10 procent) problem som togs in i den slutna sjukvården, svarade för nära en fjärdedel av alla lagföringar för våldsbrott under perioden 1988–2000 (Grann och Fazel 2004).

När det gäller det ökade registrerade ungdomsvåldet menar istället Estrada & Sarnecki (2003), med hänvisning till Hall (1978), von Hofer (2000) och Estrada (2001 och 2004), att den ökade registrerade brottsligheten inte beror på en faktisk ökning av brottsligheten i denna grupp utan att det är en konsekvens av en förändring i hur samhället reagerar på denna typ av brottslighet. De skriver vidare att ” This change has occurred in parallel with an ideological shift, from the treatment ideology to a neo-classicist focus on just deserts, which has affected the politics of social control. Together, these tendencies have lead to an increasing propensity to report acts of violence, which has in turn led to a situation exhibiting all the classic characteristics of a deviancy amplification spiral” (sid 12). ”För våldsbrott som både objektivt och subjektivt uppfattas som lindriga och där offret och gärnings-

mannen är bekanta med varandra kan således en mycket liten anmälningsbenägenhet förväntas (i princip noll procent enligt Persson 1980:24). Ungdomars våldsbrottslighet utgörs huvudsakligen av sådan lindrigare misshandel. Mörkertalet beträffande ungdomsvåld är alltså stort. Just på grund av denna omfattande dolda brottslighet räcker det med små ökning av anmälningsbenägenheten för att det skall få stora effekter i den registrerade brottsligheten.” (Estrada, 2001) Å andra sidan, att anmälningsbenägenheten skall få en sådan stor effekt som Estrada talar om förutsätter en mycket hög brottslighet bland ungdomar.

Sammantaget påverkar en rad faktorer brottsutvecklingen i allmänhet och anmälningsbenägenheten i synnerhet. En rimlig utgångspunkt för analys är därför att det förmodligen rör sig om en reell ökning av våldsbrottsligheten samtidigt som det kan finnas inslag av ökad anmälningsbenägenhet.

Men, för att förstå det senare måste man även vara beredd på att ställa frågor om ökad tolerans mot brottslighet, dvs. minskad anmälningsbenägenhet och även minskad anmälningsbenägenhet som följd av ökad alkoholkonsumtion.

Avslutningsvis vill vi återigen påpeka att det krävs en mer djupgående analys av våldsbrottsituationen i Malmö/Skåne och av det omgivande samhället för att kunna göra säkrare uttalanden om den observerade ökningen är faktisk eller en funktion av ökad anmälningsbenägenhet.

REFERENSER

Andersson, F. & Mellgren, C. (2006) *Brottsutvecklingen i Skåne, en introduktion*. Holmbergs, Malmö.

Brottsförebyggande rådet 2007:9, *Förtroendet för rättsväsendet – Resultat från nationella trygghetsundersökningen 2006*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2003:5). *Stöld, våld och droger bland pojkar och flickor i årskurs 9*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

Brottsförebyggande rådet 2000:6, *Ungdomar som rånar ungdomar i Malmö och Stockholm*. Stockholm, Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet 2001:3. Upprepad utsatthet för brott. Stockholm: Elanders Gotab.

Dolmén, L. & Lindström, P. (1991) *Skola, livsstil och brott*. Brottsförebyggande rådets rapport 1991:3. Stockholm: Gotab.

Estrada, F. (2001). Ungdomsbrottslighetens utveckling, i Estrada, F. & Flyghed, J. (red.): *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.

Estrada, F. (2001b). "Juvenile Violence as a Social Problem. Trends, media attention and societal response", *British Journal of Criminology*, 41, 639-55.

Estrada, F. (1998): "Ungdomsbrottslighetens utveckling i efterkrigstidens Europa." I: von Hofer, H. (Red), *Brottsligheten i Europa*. Lund: Studentlitteratur.

Estrada, F. (2004) "The Transformation of the Politics of Crime in High Crime Societies" *European Journal of Criminology*, vol 1 (4).

Grann, M. & Fazel, S. (2004). Substance misuse and violent crime: Swedish population study. *BMJ*, 328, 1233-1234.

Home Office (2003) Alcohol-related assault: Findings from the British Crime Survey. Home Office Online Reports 35/03.

Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J. & Roberts, B. (1978). *Policing the Crisis. Mugging, the State, and Law and Order*. London: MacMillan.

Kühlhorn, E. (2004). *Misshandel*. I Brå-rapport 2004:3, *Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003*, Stockholm: Edita Norstedts.

Norström T. (1997) Alkoholkonsumtionens mörkertal i Sverige 1960–1994. *Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift*, Vol. 14 1997 (2), 65–73.

Persson, L.G.W. (1980) *Hidden criminality: theoretical and methodological implications*. Gotab, Stockholm.

Polismyndigheten i Skåne 2007, Marika Stenfeldt, *Underlag för brottsförebyggande insatser mot misshandel utomhus*.

Roxell, L. & Tiby, E. (2006) *Frågor, fält och filter – Kriminologisk metodbok*, Lund, Studentlitteratur.

Sarnecki, J. (2003) *Introduktion till kriminologi*, Lund, Studentlitteratur.

Sarnecki, J. (2001): *Delinquent Networks: Youth Co-offending in Stockholm*. *Cambridge: Cambridge University Press*.

Sarnecki, J. & Estrada, F. (2004), *Juvenile crime in Sweden*,

A trend report on criminal policy, the development of juvenile delinquency and the juvenile justice system. Stockholm University, Department of Criminology.

Statistiska centralbyrån (2004) *Offer för våld och egendomsbrott 1978- 2002*. Levnadsförhållanden, rapport nr 104. Örebro: SCB-tryck.

Svenskt kvalitetsindex, www.kvalitetsindex.se

Tanton, R. & Jones, R. (2003) *Australian Victims Propensity to Report assault and Break and Enter to Police*. Analysis Branch, Australian Bureau of Statistics. Paper presented at the Evaluation in Crime and Justice: Trends and Methods, Conference convened by the Australian Institute of Criminology in conjunction with the Australian Bureau of Statistics and held in Canberra, 24-25 March 2003.

von Hofer, H. (2000). "Criminal Violence and Youth in Sweden: a Long-term Perspective", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 1/1, 56-72.

Wikström, P-O.H. (1992) *Våld. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, informationsenheten.

